

La solitud amb forma de vellesa

- Segons Els Amics de la Gent Gran, més de 75.000 persones majors de 65 anys viuen soles a Barcelona
- El dret a envellir dignament, qüestionat

Na Teresa Frontera, en Joan Arnau, en Francisco Vallet i en José Manuel Dopico sumen 332 anys d'experiència. Alguns d'ells s'han vist desvinculats de les relacions afectives en una societat en què fer-se càrrec dels més grans no és una obligació moral —i molt menys legal—, d'altres accepten la seva solitud. Tots, menys en Dopico, viuen a la gran ciutat de Barcelona. Ho fan, ara, amb una vida per davant que se'ls fa, en alguns dels casos, massa llarga. La saviesa no els salva de la solitud no volguda, la qual és una de les “malalties més potents del món”. Autoritats acadèmiques, institucions públiques i ciutadans que combaten aquesta condició circumstancial han donat forma i explicat els perquè de la situació dels protagonistes. Tots arriben, sense conèixer-se, guiant-se pels sentiments —els protagonistes— i una visió contrastada de la realitat —els altres testimonis—, a confluències potencialment significatives que ens mostren la naturalesa humana i la direcció que s'ha pres.

Segons *United Nations*, *Haver Analytics*, *DB Global Research*, el febrer del 2019, per primer cop a la història, hi ha més persones al món més grans de 65 anys que no pas més petites de cinc. Segons l'Institut Nacional d'Estadística (INE), més de cinc milions de persones majors de 65 anys viuen soles a Espanya contra la seva voluntat, i s'espera que aquest nombre augmenti. Un estudi britànic apunta que la soledat és tan nociva com fumar 15 cigarretes al dia. Les grans ciutats són un focus dels casos de la solitud no volguda en els més grans: a Barcelona, segons *El País*, “gairebé 4.000 persones estan a casa seva esperant una plaça en una residència”. A més, s'ha de tenir en compte que Espanya envelleix i, tal com apunta Els Amics de la Gent Gran, en menys de 50 anys, un de cada 10 espanyols en tindrà més de 65.

La solitud en les persones majors és un problema social que està creant consciència progressivament. Això és fonamental perquè un problema social es converteixi en públic, i això ocorre quan s'introdueix en l'agenda política. Al 2015, l'Ajuntament de Barcelona va crear un departament que el combat institucionalment, aquest, ara, s'ha transformat en un projecte anomenat Vincles BCN.

L'objectiu d'aquest servei municipal és enfortir els vincles familiars i d'amistat mitjançant el trencament de la bretxa digital, la qual és una de les causes —ignorada, en molts casos— que fa que els ancians es vegin desplaçats. És una forma de discriminació incontrolable i inevitable, però combatible. Vincles és una aplicació molt intuïtiva i senzilla que, segons el coordinador del projecte, Enrique Cano, és facilitadora: “Permet posar-te en contacte amb la teva xarxa de família i amistats, que es poden descarregar l'aplicació. És com *Whatsapp*, però més simple”.

Cano assegura —amb sorpresa— que, arran d'un estudi, la forma en què responen les persones grans de Vincles quant a la seva solitud “és que, malgrat les dificultats inicials, han perdut la por a l'eina”, cosa que demostra que “la bretxa digital és una problema molt més difícil de pal·liar del que ens podríem arribar a imaginar”. No obstant això, satisfet, segueix: “Els queia el món a sobre només de pensar en la dificultat que els suposaria entrar en contacte amb el món digital. Més endavant, quan s'adonen que se'ls obri un món en una tauleta... la satisfacció és brutal”.

La gent gran acostuma a rebutjar sistemàtica qualsevol forma de tecnologia. En Joan Arnau té 85 anys. Li explicam què és Vincles BCN i quan sent la paraula *tablet* comença a fer que no amb el cap, cada cop amb més i més força. No ens deixa acabar. Canvia de tema. No en vol saber res.

Fa sis dies que ha sortit de l'hospital. Estava ingressat per bronquitis, cosa que, “havent fumats quatre paquets diaris fins als 81 anys, és normal”. Ara en té 85. Ens trobam en un bar —“el bar”—, on passa els horabaixes “tot sol”. Està assegut en una cadira davant una taula rodona, buida. Mira el no-res, reflexiu. Porta un jersei negre i un pin dels *Beatles*, n'és tot un “fan”. N'Arnau Pateix la que, segons ell, és una de les “malalties més potents del món”, la soledat. La descriu mirant a terra i fent que no amb el cap. Amb incomprensió, considera: “Et rebenta. No saps què tens”. Viu a l'Hospitalet, però no li agrada viure a la gran ciutat. Tot i això, no n'ha sortit mai. Mai. Amb una il·lusió impossible, comenta: “Si cobrés una bona pensió aniria a viure en un poble, en una caseta; allà es viu la mar de bé! Ho tens tot a prop. La ciutat és per als joves, tot és lluny”. Viu amb el seu fill de 49 anys, que és l'únic familiar que li queda viu. D'entrada li ha costat dir el tipus de relació que tenen: “És el fill de la meva dona, que va morir fa 10 anys”. Quan parla d'ell fa saber, mentre sospira, que, tot i que “és molt bon noi i molt treballador”, “no és una companyia”. N'Arnau se sent “completament sol”, “amb una pensió mínima”, “amb un fill amb qui quasi no es parla” i, ara, malalt. “Per estar així, prefereixo morir”, sentència, en Joan Arnau, amb naturalitat.

Anna Garriga es va doctorar en ciència política, és investigadora a la Universitat Pompeu Fabra i professora de polítiques públiques; d'altra banda, Jorge Martínez, el seu marit, és expert en estudis culturals en l'escenari social. Aquests testimonis acadèmics ajuden a entendre com la naturalesa humana canvia, condiciona les relacions interpersonals i la forma en què ha establert barreres que ens distancien dels més grans.

Partint de la base que la solitud en la vellesa és un problema social que augmenta a mesura que passen els anys, cal llançar una pregunta: per què cada vegada els vincles entre la gent gran i la resta de la societat són més dèbils? Anna Garriga no en té cap dubte: “La majoria de les relacions, avui, són de consum: estam constantment esperant una retribució en qualsevol relació i de qualsevol manera”. Jorge Martínez intervé: “La nostra cultura legitima que no ens haguem de sentir responsables de la nostra gent gran”. “Ens estem allunyant culturalment de l'origen de la dignitat humana”, completa i sentència. L'expert en estudis culturals afirma que l'individualisme “és una tendència

cap a la qual evolucionem d'una forma molt bèstia” i que és la dinàmica del “*tanto tienes, tanto vales*”.

Molts cops els ancians senten que molesten, que fan nosa. No es volen sentir una càrrega per a ningú, però el cos humà es va veient físicament i mentalment limitat per naturalesa. L'ajuda és absolutament necessària en molts casos. Malgrat que no sigui així en les persones que no la necessiten, ho segueix essent per motius emocionals. El proper cas treu a la llum el sentiment de ser una càrrega. Això manté el patiment en silenci pel fet de creure's els responsables de la situació.

En José Manuel Dopico no vol ser una molèstia per a la seva filla. Encén una cigarreta, pensa, treu fum pel nas, exposa: “No crid a la meva filla perquè, si ho faig, em vendrà a veure. Si em visita vull que sigui perquè surt d'ella. No la vull pressionar. Té molta feina”. Molta gent gran, com ell, dona per fet que fa nosa.

En José Manuel Dopico té 75 anys i viu en un alberg a Palma, a Mallorca. El protagonista del cas es perfuma, vesteix amb americana i corbata, i va ben pentinat: “La presència és important i s'ha perdut”, fa saber. Fou el cantant d'un conegut grup de pop-rock espanyol dels 70, va fer més d'una desena de discs i va guanyar un reconegut concurs musical. Parla vuit idiomes i és llicenciat en geografia. Aleshores, tenint en compte la trajectòria vital d'en Dopico, quan preguntam per com ha arribat a la situació actual, apunta que “es deu a males decisions”, com per exemple “el fet de compartir gran part de la seva vida amb la seva exdona —ara morta—, que era alcohòlica”. D'altra banda, i arran de la mort de la seva mare, va caure en una depressió que el va fer allunyar-se de la música i, per tant, dels doblers: va viure al carrer uns anys. Pel que fa a la seva solitud, l'entrevistat necessita un “bon dia” per sentir-se acompanyat; tot i això “molts cops no el rep”. Apaga la cigarreta i, assentint, diu: “Em sent sol rodejat de persones”.

Això ocorre en una societat amb una cultura que no obliga la gent a tenir responsabilitats pel que fa als més grans, la falta de compromís amb els ancians està legitimada per l'estil de vida.

Na Teresa Frontera té 89 anys i accepta la seva solitud: “És una de les moltes etapes que té la vida”. La residència on viu i en la qual es troba “força còmoda” no accepta que surti el seu nom real, per la qual cosa parla sota pseudònim. Ens rep a la seva habitació, on mirava la televisió, que, tot i que no li pren gaire atenció, “li fa companyia”. Té quatre nets —de 33, 31, 22 i 19 anys— i una filla. “A mi m'agrada molt explicar ‘batalletes’ i gaudeixo del fet que m'escoltin, el que passa és que els nens no estan per aquestes coses”, lamenta. “Mira, les ‘batalletes’, deixem-les”, li fan saber els nets quan les explica. Quan això li passa se sent “una mica solitària”, perquè, tot i saber que ella “potser es fa pesada, no els interessa”. Assegura que estan “massa ‘al tanto’ de la tecnologia”. Na Frontera assumeix que el “jovent està massa pendent de l'ara i d'ells mateixos”, i que es pensen “que no necessiten els avis i que els avis no els necessiten”. Quant a la seva solitud apunta que “la gent gran se sent sola i això no es pot arreglar, s'ha d'acceptar perquè el món es mou endavant”. Pel que fa a la seva filla diu que “està

molt estressada i no té temps per a res”. Na Teresa Frontera és una senyora elegant i sàvia i, fent ús de la seva saviesa, comenta: “El teu fill no és fill teu, és fill del seu temps”. I així, s’acomiada.

El poder adquisitiu no té gaire a veure amb la solitud en la gent gran. L’anterior testimoni, per exemple, viu en una de les residències més cares de Barcelona, on està molt ben atesa. Però, què passa quan la pobresa i la solitud troben algú de sobte?

Saturnino Rodríguez té 57 anys i és el mossèn de la parròquia de Sant Eugeni, del barri de Les Corts, de Barcelona. Quan el 2011 arribà a l’església va fer un treball de camp sobre el veïnat i va adonar-se que molta gent que anava a la parròquia estava tota sola. Exemplifica uns dels factors que va fer que detectés el problema: “Hi havia persones grans que anaven a la peixateria cada dia a demanar les cues dels peixos per als seus moixos, uns moixos que no existien; d’altres anaven a la carnisseria i demanaven els ossos per als seus cans, que tampoc existien... Alguna cosa passava”.

Rodríguez va començar a visitar casa per casa les persones que creia que estaven soles i, efectivament, el que es va trobar era molt més problemàtic del que es pensava: “Molts havien hagut de vendre els mobles perquè eren pobres, i això, per a una persona gran de classe mitjana-alta és difícil d’acceptar i, sobretot, de fer públic”. Alguns d’ells estan cobrant una pensió de 300 euros i “se’n gasten una gran part en medecines”. Fou aleshores quan, juntament amb dues “germanes”, van decidir muntar un menjador social. Però no n’és un de corrent, explica: “Aquí els servim el dinar i el sopar amb un tracte proper, tenen una taula ben parada i un primer i segon plat. El fet que la vida els hagi portat a una situació en la qual mai no creien que es veurien els pot confondre, i un dels nostres objectius és que se sentin còmodes”. Avui, el menjador Emmaús serveix menjar a 150 persones cada dia.

Lamentant-ho, Rodríguez assegura: “Estam parlant de gent que ha fracassat en la vida. És una pobresa vergonyosa”. Explica que aquesta gent “no és capaç d’acceptar la seva condició de persona que, en solitud, és pobra i gran”; ells es segueixen considerant “molt importants en la societat”. Per aquest motiu tenen un grup de psicòlegs voluntaris que “els ajuden a retrobar-se, sobretot, amb la seva identitat”. El mossèn posa èmfasi en una cosa que “és importantíssima”: han aconseguit ser “una gran família a la parròquia i a fora”, i això és el que dona a una persona “el dret a envellir i, per tant, els torna la dignitat que han pogut perdre”.

No oblidem que un pot trobar-se amb la dignitat de nou per si mateix. En Francisco Vallet té 83 anys i es defineix com un home catòlic i tradicional. Viu en una residència geriàtrica i la psicòloga del centre el defineix com un “gran home”. El testimoni del protagonista ens mostra que és possible fer-se enfora de la solitud. En Vallet a la residència on viu va trobar “gent meravellosa que li fa companyia”. “Abans de venir aquí vivia sol”, comenta. Ens trobam a la sala d’espera del centre. Ens asseiem, mira l’entrevistador i, amb un to paternalista justificat, aconsella: “Procura buscar sempre un camí recte, mai un de tortuós. Les coses, ben fetes”. Parla de la solitud dient que “és de les pitjors coses del món” i exclama que “quan algú fa temps que no parla amb algú

altre es torna completament boig!”. Quant a les relacions humanes d’ara, detalla: “Avui tot es redueix al *tanto tienes, tanto vales*”. Repeteix exactament el mateix que diu Jorge Martínez. Aleshores, revela una realitat contrastada: les coses estan canviant i qui se n’adona són les víctimes del canvi, no els qui dirigeixen el rumb.

Anna Garriga, l’acadèmica, reapareix per exposar les causes de la soledat en la gent gran. Fa èmfasi en cinc factors a tenir en compte. El primer i principal és l’individualisme, que és una tendència que atorga prioritat al individu respecte al col·lectiu —és el més important perquè alimenta els altres factors—; el segon és la gentrificació, que encareix el preu de l’habitatge perquè es transforma l’espai urbà al·legant motius de rehabilitació del veïnat, la qual cosa crea distàncies físiques entre els més grans i els seus descendents; el tercer és la precarietat laboral pel constant “estat d’alarma” de les famílies, i el quart factor són les “les formes d’entendre l’oci” per l’alt “preu del temps lliure”, el qual és una oportunitat per fer-se enfora de les responsabilitats. A tot això, cal sumar-hi, en funció del que Enrique Cano explica, la bretxa digital.

Els testimonis arriben, sense saber-ho ni conèixer-se, a una entesa: actualment les persones se centren tant en elles mateixes que s’obliden del món que les envolta. No obstant això, seria injust que la responsabilitat recaigués, únicament, en el canvi estructural de les relacions humanes; cada cas és un món. La gent gran pot patir la solitud tot i tenir una família que creu que té totes les necessitats cobertes. Avui, les persones envelleixen amb aquest nou risc emocional que està condicionat per la forma en què s’està entenent la vida. El dret a envellir dignament es posa en qüestió quan les relacions de consum determinen l’amor. És necessari tenir en compte que potser el seu silenci és fruit d’unes noves conviccions que els converteixen en els còmplices de la seva soledat. I, si és així, cal pensar en els ancians més propers a nosaltres, perquè potser ho estan patint en silenci malgrat el seu somriure i la seva bona cara.